

4.3.2019

Suomi kahdeksalla toimella hiilineutraalin kiertotalouden kilpailukykyiseksi edelläkävijäksi

Sitra esittää kahdeksaa toimenpidettä toteutettavaksi vaalikaudella 2019–2023. Näillä toimenpiteillä Suomi voi nousta kilpailukykyisen hiilineutraalin kiertotalouden globaaliksi edelläkävijäksi. Tässä muistiossa esitetyt toimenpiteet on päivitetty Sitran kesäkuussa 2018 julkaiseman *1 + 5 strategista ehdotusta Suomelle* -työpaperin pohjalta.

Ilmastokriisi etenee huolestuttavaa vauhtia. Tiedämme hyvin, että Suomen ja EU:n päästötavoitteet ovat riittämättömiä rajoittamaan lämpeneminen enintään 1,5 asteeseen Pariisin ilmastopöytäkirjan mukaisesti. Siksi päästötavoitteita tulee kiristää merkittävästi jo seuraavalla hallituskaudella.

Tarve päästöjen vähentämiseksi on luonut maailman nopeimmin kasvavan markkinan: maailmassa tarvitaan 16 500 miljardin euron investoinnit 2030 mennessä Pariisin sopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi¹. Näillä markkinoilla Suomella on kaikki edellytykset olla kokoaan merkittävämpi toimija ja tuottaa ratkaisuja päästöjen vähentämiseen myös muualla maailmassa. Meidän on mahdollista pienentää omaa hiilijalanjälkeämme ja luoda merkittävä hiilikädenjälki – ja sitä kautta korkean arvonlisän vientiä, työpaikkoja, kestäväää talouskasvua ja hyvinvointia.

Kiertotalouden ratkaisut ovat keskiössä ilmastohaastetta ratkaistaessa. Ilman kiertotaloutta pelkästään muovien, alumiinin, teräksen sekä betonin valmistuksen ja käytön ilmastovaikutukset tekevät Pariisin sopimuksen tavoitteiden saavuttamisen mahdottomaksi. Kiertotalousratkaisulla näiden neljän materiaalivirran globaaleja ilmastopäästöjä voitaisiin vähentää vuosittain miltei neljä gigatonnia, joka vastaa koko Euroopan vuosittaisia päästöjä. Kiertotalous voi luoda Suomelle useiden miljardien eurojen vuosittaisen arvonlisän sekä parantaa yritystemme kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla synnyttäen jopa kymmeniä tuhansia uusia työpaikkoja.

Jotta Suomi voisi hyödyntää hiilineutraalin kiertotalouden globaalien markkinapotentiaalin, Suomeen on luotava kunnianhimoinen kotimarkkina, jossa yritykset kilvoittelevat tehokkaammista ratkaisuksista ja joka houkuttelee ulkomaisia investointeja Suomeen. Perinteisen teollisuuden on pystyttävä uusiutumaan ja innovoimaan. Rakenteet, jotka pyrkivät säilyttämään perinteisiä toimintamalleja, on väistämättä uudistettava ja säilyttävät tukimekanismit on muutettava innovaatioita ja uudistumista edistäviksi mekanismeiksi.

Hallituksen tehtävä on luoda toimintaympäristö, jossa kestävä liiketoiminta on parempaa bisnestä kuin saastuttava.

Sitran ehdotus Suomelle on tavoitella kansainvälisen edelläkävijän asemaa hiilineutraalissa kiertotaloudessa, jossa on:

- uudistumiskykyiset ja -haluiset innovatiiviset yritykset, joiden kilpailukykyä vahvistavia tekijöitä ovat kiertotalous ja vähäpäästöisyys
- ympäristötietoiset ja osallistuvat kansalaiset, jotka ovat mukana elinympäristönsä kehittämisessä
- kunnianhimoiseen innovaatiotoimintaan ja kehittämiseen kannustava toimintaympäristö

¹ We Mean Business Coalition, 2016

- kunnianhimoiset ilmasto- ja kiertotaloustavoitteet, joiden toteuttamisessa ollaan kansainvälisten edelläkävijöiden joukossa.

Sitran esittämät toimenpiteet

Toimenpide 1. Suomi asettaa kunnianhimoiset päästötavoitteet ja luo selkeän polun niiden saavuttamiseksi

Suomen on päivitettävä omat päästötavoitteensa ja ajettava kunnianhimoisempia tavoitteita myös Euroopan unionin ilmastopolitiikassa, sillä Suomen tai EU:n ilmastotavoitteet eivät ole linjassa 1,5-asteen lämpenemistavoitteiden kanssa. **Suomen vuoden 2030 päästövähennystavoite tulee nostaa 60 %:iin nykyisen 40 %:n sijaan vuoden 1990 tasosta. Suomen tulee olla 2030-luvun alussa hiilineutraali ja siirtyä jo 2030-luvun kuluessa negatiivisiin nettopäästöihin** eli ilmakehästä on imettävä hiilidioksidia enemmän kuin sinne päästetään. Tämä voidaan saavuttaa leikkaamalla päästöt mahdollisimman alas ja samalla kasvattamalla metsien ja maaperän hiilinieluja.

Päätösten tulee luoda vakautta ja ennustettavuutta yli hallituskausien. Suomen tulee laatia selkeät toimialakohtaiset strategiat hiilineutraaliuden saavuttamiseksi. Kivihillen ja turpeen energiakäytön tulee mahdollisuuksien mukaan loppua jo vuonna 2025, ja viimeistään vuonna 2029. Samalla tulee huolehtia, että poistuva kapasiteetti korvataan merkittävässä määrin muulla kuin biomassan polttoon pohjautuvilla teknologioilla. Öljylämmityksestä tulee luopua vuoteen 2030 mennessä.

Liikenteen päästötavoitteita tulee kiristää nykyisestä 50 %:sta vuoteen 2030 mennessä pyrkien liikenteen päästöttömyyteen vuoteen 2040 mennessä. Uusien bensiini- ja dieselkäyttöisten (pl. biokaasu tai uusiutuva diesel 100-prosenttisenä seoksena) henkilöautojen myyntikielto tulee saattaa voimaan vuodesta 2030 alkaen ja fossiilisten polttoaineiden verotuksen korotuksille tulee laatia selkeä ja kauaskantoinen päästövähennymiin sidottu ohjelma. Sitran ja McKinseyn marraskuussa 2018 julkaiseman Suomen päästövähennysten kustannuskäyrän mukaan liikenteen sähköistämällä yhdistettynä tuulisähkön hyödyntämiseen saavutetaan kustannustehokkaimmin päästövähennykset liikenteessä ja energiasektorilla.

Euroopan unionissa Suomen tulee myös jatkossa ajaa kunnianhimon tason nostoa ja vaatia Euroopan unionia päivittämään päästövähennystavoitteensa 1,5 asteen tavoitteen mukaiseksi. Suomen johtavat yritykset ja muut elinkeinoelämän toimijat ovat vahvasti tämän tavoitteen takana². Tämä tarkoittaisi hiilineutraaliuden saavuttamista viimeistään vuonna 2050 ja 55 %–60 % päästövähennystä vuoden 1990 tasosta vuoteen 2030 mennessä.

Suomen tulee EU:ssa ajaa aktiivisesti päästökaupan kehittämistä vastaamaan Pariisin ilmastopimuksen tavoitteita. Lisäksi Suomen tulee vahvistaa päästökaupan ohjausvaikutusta kansallisin ja alueellisin toimin sekä selvittää hiilen kansallisen tai alueellisen lattiahinnan asettamista.

² Climate Leadership Coalition.

Toimenpide 2. Materiaalien kiertotaloustavoitteet tukemaan ilmastotavoitteita

Ilmastonmuutos ja luonnonvarojen kulutus kulkevat käsi kädessä. Ilman kiertotaloutta Pariisin sopimuksen tavoitteita ei voida saavuttaa.

Suomen tulee laatia ja toteuttaa 2019–2023 kunnianhimoiset numeeriset tavoitteet neitseellisten raaka-aineiden käytön vähentämiselle ja kierrätetyn raaka-aineen käytön lisäämiselle. Tavoitteen asetannan kirittäjänä voisi toimia Hollanti, jossa neitseellisten raaka-aineiden käyttö aiotaan puolittaa vuoteen 2030 mennessä.

Myös lannoitteiden osalta tulee harkita kierrätysravinteiden sekoitevelvoitetta.

Toimenpide 3. Käynnistetään kestävän kehityksen verosiirtymä, otetaan päästöjen ja neitseellisten raaka-aineiden hinnoittelu osaksi verotuksen tiekarttaa

Verotus on tehokas keino ohjaamaan niin yritysten kuin kansalaisten toimintaa. Nyrkkisääntönä tulee olla, että verotetaan enemmän päästöjä ja luonnonvarojen kulutusta ja vähemmän työtä ja yrittämistä.

Kestävän kehityksen verosiirtymää on vahvistettava ja nopeutettava siirtämällä verotuksen painopistettä vähintään **miljardilla eurolla** vuosittain vaalikaudella 2019–2023 ilmasto- ja ympäristöhaittojen verotuksen suuntaan. Tavoitteena tulee olla vahva ohjaus päästö-, kulutus- ja ympäristöverojen korotusten avulla. Nämä lisäverotulot voidaan suunnata budjettineutraalisti työn ja yrittämisen verotuksen keventämiseen sekä negatiivisten tulonjakovaikutusten minimoimiseen esimerkiksi nykyisiä tulonsiirtomekanismeja tai könttasummapalautuksia hyödyntäen.

Energiaverojen päästökomponenttia on kasvatettava, verotuksen päästöporrastusta vahvistettava ja energiaverot tulee sitoa indeksiin. Myös neitseellisten luonnonvarojen kulutuksen verotusta tulisi selvittää, jotta parannetaan kierrätysmateriaalien suhteellista kilpailukykyä.

Toimenpide 4. Suunnataan ympäristölle haitalliset tuet kasvukannusteiksi

Ympäristölle haitalliset tuet on sisällytettävä osaksi kokonaistarkastelua. Ne tulee tunnistaa ja muuttaa vaiheistetusti innovaatiotukiin ja yleisesti kiertotaloutta ja ilmastoratkaisuja edistäviksi tuiksi. Tavoitteena tulee olla ympäristölle haitallisten tukien merkittävä, **vähintään 150 miljoonan euron** uudelleensuuntaaminen vuosittain 2019–2023 pois fossiilisten polttoaineiden käyttöä tai päästöjen lisäämistä edistävästä tuista innovaatiotukiin ja muihin hiilineutraalia kiertotaloutta edistäviin kasvukannusteisiin.

Toimenpide 5. Toteutetaan Suomen kiertotalouden tiekartta

Suomi on laatinut ensimmäisenä maana maailmassa kiertotalouden tiekartan. Tiekartassa on identifioitu toimenpiteitä ja projekteja, joita skaalaamalla Suomi voi saavuttaa kiertotalouden läpimurron.

Kiertotalouden tiekartan toteutus ja omistajuus tulee kirjata hallitusohjelmaan ja väliarviointi tulee tehdä vuoden 2021 budjettiriihen yhteydessä.

Vaikka kiertotalous on pitkälti markkinaehtoista tai kuluttajarajapinnassa tapahtuvaa toimintaa, tarvitaan säädöksiä ja kannusteita markkinoiden ja kuluttajien aktivoimiseksi. Keskeistä on myös osaaminen: kiertotalous tulee viedä osaksi koulutusta kaikilla tasoilla ja sisällyttää eri kouluasteiden opetussuunnitelmiin.

Hiilineutraali kiertotalous tulee nostaa yhdeksi Suomen EU-puheenjohtajuuskauden kärkiteemaksi. Suomen pitää lisäksi näyttää esimerkkiä ja tehdä tiivistä yhteistyötä EU:n komission kanssa pilotointien mahdollistamisessa, rahoittamisessa ja niiden skaalaamisessa.

Siirtymä kohti hiilineutraalia kiertotaloutta edellyttää jatkuvaa, johdonmukaista ja pitkäjännitteistä työtä kantaen vaalikausien ja hallituskokoonpanojen yli. Tätä varten Suomen Kiertotalouden ohjausryhmä tulee virallistaa. Ohjausryhmässä tulee jatkossakin olla laajasti ilmastonmuutoksen hillinnän ja kiertotalouden edistämisen eri osa-alueiden asiantuntijoita niin yksityiseltä, julkiselta kuin kolmanneltakin sektorilta.

Toimenpide 6. Vauhditetaan kuntien hiilineutraaleja kiertotaloustoimia

Kuntien rakennettu infrastruktuuri sekä palvelut toimivat elintärkeänä innovaatioalustana uusien ratkaisujen testaamisessa, markkinoille pääsyssä ja skaalaamisessa vaikuttaviksi kokonaisuuksiksi. Kuntien hankinnat tulee suunnata strategiseksi työkaluiksi uusien innovaatioiden edistämässä ja kiertotalous- ja -ilmastokriteerit tulee ottaa huomioon kaikissa kuntien tekemissä hankinnoissa. Valtion rahoituksen ehdoksi kuntien rahoituksessa tulee asettaa kiertotalous-/ilmastokriteerien täyttyminen Hollannin tapaan. Mikäli kunta ei edistä ilmasto- ja kiertotaloustavoitteita, tämän tulee näkyä valtion rahoituksen pienentymisenä.

Sitra ehdottaa valtion riskinjakoinstrumenttia edistämään suomalaisten vähähiilisten kiertotalousratkaisujen kaupallistamista maailmanmarkkinoille. Kunnilla ei usein ymmärrettävistä syistä ole halua kantaa edelläkävijyyteen liittyvää riskiä, vaikka riskinkantokykyä löytyisikin. Yrityksillä tilanne on päinvastainen: niillä on ensimmäisten referenssien arvokkuuden takia vahvaa riskinottoahalua, mutta ei välttämättä riskinkantokykyä. Valtio voisi tarjota kunnille riskitakausta ja -vakuutusta kattamaan osan syntyneistä tappioista ja vahingoista, mikäli uusi ratkaisu ei toimi tai aiheuttaa vahinkoa. Yrityksille se tarjoaisi suoraa riskirahoitusta. Instrumentin vuosittainen rahoitus- tai takauskapasiteetti olisi 35 miljoonaa euroa ja sen toiminta-aika viisi vuotta. Se mobilisoisi arvioilta vähintään yli 100 miljoonan euron vuosittaiset investoinnit.

Valtion tulee tarjota kunnille kannusteita kehittää kevyttä ja julkista liikennettä sekä luoda kuntalaisille kannustimia käyttää niitä. Tämä saavutetaan ottamalla käyttöön päästöporrastettuja tiemaksuja, parantamalla joukko-, kevyen ja kestävä liikenteen kannustimia merkittävästi suhteessa yksityisautoilusta maksettavaan kilometrikorvaukseen. Esimerkki kannusteesta on työnantajan kustantama joukkoliikenteen kausilippu, jolle asetettaisiin järkevä verotusarvo.

Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslailla sekä valtion ja kuntien yhteistyöllä on varmistettava, että yhdyskuntarakenne, rakennuskanta ja liikennesuunnittelu tulevaisuudessa mahdollistavat kansalaisten vähähiilisen elämäntyylin.

HINKU- ja FISU-verkostot sekä pääkaupunkiseudun Smart & Clean-projekti ovat osoittautuneet erittäin toimiviksi alustoiksi kuntien välisten parhaiden käytäntöjen jakamisessa. Näiden verkostojen toimintaa tulee vahvistaa valtion tuella ja rahoituksella.

Myös alue- ja elinkeinopolitiikan rahoittamiseen ja vaikuttavuuden seurantaan tulisi kehittää ja ottaa käyttöön selkeät hiilineutraaliuteen ohjaavat sekä kiertotalouden ja kestävä liiketoiminnan kasvua vauhdittavat kriteerit.

Toimenpide 7. Vahvistetaan kansalaisten roolia ilmastotoimissa ja kiertotalouden läpimurrossa

Lähes 70 % Suomen ilmastopäästöistä liittyy asumiseen, liikkumiseen ja ravintoon, eli asioihin, joihin yksittäiset kansalaiset voivat osaltaan valinnoillaan vaikuttaa. Lisäksi kansalaisilla on suuri merkitys kestävien tuotteiden ja palveluiden markkinan synnyttämisessä.

Kansalaisten roolia voidaan vauhdittaa tekemällä kestävä valinnat kuluttajille edullisemmiksi ja helpommiksi. Hyviä esimerkkejä kestäviä valintoja edistävistä keinoista ovat kodinkoneiden ja asuntojen energialuokat. Samankaltainen järjestelmä tulee kehittää myös ruoan ilmastovaikutuksille.

Ympäristöystävällisten palveluiden ja tuotteiden, kuten korjauspalveluiden ja sähköajoneuvojen, kuluttamista tulee lisätä asettamalla niiden suhteellinen verotus merkittävästi alemmalle tasolle kuin saastuttavampien vaihtoehtojen. Kotitalousvähennys tulee laajentaa tukemaan uudelleenkäyttöä ja jakamistalouden mukaista yhteiskäyttöä.

Toimenpide 8. Vähennetään lentoliikenteen aiheuttamia ilmastopäästöjä lentoverolla ja kompensoimalla Suomesta lähtevien lentojen hiilipäästöt

Lentoliikenne aiheuttaa huomattavia ympäristöpäästöjä, eikä öljynkulutuksen vähentäminen onnistu ilman fossiilisten lentopolttoaineiden käytön vähentämistä. Lisäksi päästöt voidaan kompensoida.

Lentomatkustuksen ja lentokuljetusten päästöjen vähentämistä tulee vähentää nostamalla lentämisen kustannusta asettamalla vähintään kotimaan liikenteessä ilmailupolttoaineille vero sekä asettamalla kilometripohjainen lentovero.

Toissijaisena vaihtoehtona voidaan velvoittaa lentoyhtiöt kompensoimaan lentojen päästöt. Kompensaatio on rajattava korkealaatuisiin hankkeisiin, joiden lisäisyys on varmistettu. Kompensaation hinta on vähäinen lisä yksittäisen lennon hintaan, mutta se luo kompensoimarkkinoita ja siten uusia mahdollisuuksia myös suomalaisille yrityksille. Lentoyhtiö voi vaihtoehtoisesti välttää kompensoimaksun käyttämällä biopolttoaineita.

Suomen sisällä lennettävät tai Suomesta ulkomaille lähtevät lennot on edellytettävä hiilikompensoitavan täysin jo ennen kuin kansainvälinen kompensointijärjestelmä astuu voimaan vuonna 2021.